УДК 786.2.071.4.0082.2:37.041-053.6(045)
© 2013
Ілініцька Н.С.

ПЕДАГОГІЧНЕ КЕРІВНИЦТВО ТВОРЧОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СТАРШОКЛАСНИКІВ В ПРОЦЕСІ МУЗИЧНОЇ САМООСВІТИ ТА САМОВИХОВАННЯ

Постановка проблеми у загальному вигляді... На сучасному розвитку суспільства ідея життєтворчості, коли людина творить себе, своє життя, є основною ідеєю сучасної освітньої стратегії.

Різко зростає попит на творчій потенціал людини, її здатність до самоосвіти, самоорганізації, творчої самовираженності. Творчість займає важливе місце в структурі діяльності особистості. Вона існує як риса і як особливість духовно-практичної діяльності людини, пов'язана активними взаємостосунками людини з дійсністю, з перетворюючою діяльністю суб'єкта.

Принциповим у проблемі організації самоосвіти і самовиховання особистості є питання про роль педагога, знаходження форм і методів педагогічного керівництва, розкриття можливостей самостійно вирішувати проблеми, пов'язані зі сферою музичного мистецтва.

Творча діяльність особистості залежить від типу і особливостей світогляду суб'єкта, від його внутрішніх умов. Творчість і світосприйняття перебувають в тісному взаємозв'язку. Будь-яка творча діяльність особистості будується у відповідності з її світосприйняттям. При цьому творчість – і результат, і стимул розвитку світогляду.

Самоосвіта і самовиховання можуть здійснюватись як стихійно, так і підлягати педагогічному керуванню. Найбільш важливим у цьому питанні, на думку науковців, є вибір шляхів реалізації цілеспрямованого впливу на розвиток самостійності особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми… Існує декілька підходів до питання педагогічного керівництва: суворе керівництво самостійною роботою з боку педагога (О.Рогова); позиція варіативної функції педагога – від інформаційно-контролюючої до консультативно-координуючої (А.Алексюк, В.Євдокимов, І.Прокопенко); вплив педагога як один із факторів формування самостійності особистості (Г.Кожевников, Т.Лізньова); знаходження оптимальної міри співвідношення зв'язків між керівництвом педагога і самостійністю учнів (Л.Арчажникова, Ю.Бабанський).

Здійснено ряд наукових досліджень, що стосуються різних аспектів самоосвіти та самовиховання у старшокласників: виявлення творчої активності; становлення самосвідомості та особистої зрілості; особистісного самовираження; самовизначення; індивідуальної навчальної діяльності; пізнавальної діяльності; розвитку інтересів і здібностей тощо (Л.Казарян, Г.Локарева, Л.Михайлова, П.Підкасістий, Л.Середюк, Н.Терещенко, О.Трощева та ін.).

Формулювання цілей статті... Метою даної статті є розкриття ролі педагога та його керівництва у творчій діяльності старшокласників в процесі музичної самоосвіти та самовиховання

Виклад основного матеріалу дослідження... В процесі творчої діяльності реалізується творчі можливості особистості й здійснюється їх розвиток; перебіг процесу творчості впливає на його результат, який виражається у зміні самого об'єкта. Крім того, творчі можливості особистості реалізуються в процесі життя людини, в результаті її самоутвердження – через самовираження й саморозвиток. При цьому під творчим самовираженням розуміють здатність людини будувати свій внутрішній світ, своє світовідчуття, самого себе в цьому світі. Предметом життєтворчості виступає сам суб'єкт діяльності, який ставить перед собою мету й досягає її здійснення.

З одного боку, творча діяльність через організацію музичної самоосвіти та самовиховання особистості передбачає керівництво цим процесом з боку педагога. На думку науковців, це вимагає визначення мети і створення мотиваційної основи діяльності; діагностики рівня знань та опанування методики самоосвітньої роботи з інформацією різних видів, надання оперативної консультативної допомоги при труднощах, що виникають у перебігу самоосвітньої роботи; забезпечення оптимального і дієвого зворотнього зв'язку [4]. Спираючись на орієнтаційно-мотиваційний, інструктивно-установчий, корекційний компоненти, О.Рогова підкреслює, що розвиток самостійності не можливий без обов'язкового керівництва цим процесом з боку педагога [4, с. 16].

Творче самовиховання передбачає усвідомлення учнем самого себе як конкретної творчої індивідуальності, визначення своїх особистісних якостей, що потребують подальшого удосконалення і корекції, а також розробку довгострокової програми власного удосконалення самоосвіти.

М.Фіцула розробив етапи педагогічного керівництва самовихованням: а) підготовчий етап (переконання особистості у необхідності зайнятись самовихованням і в можливостях досягти бажаних результатів); б) допомога

в складанні програми самовиховання і її реалізації; в) організація контролю за ходом самовиховання, який згодом переходить у самоконтроль [8].

Керівництво в сучасній педагогіці розглядається не усереднено, а індивідуалізовано. О.Савченко наголошує, що орієнтир сучасного керівництва – від управління навчальним закладом до управління навчанням і розвитком кожної особистості [5].

М.Галузінська затверджує, що від рівня пізнавальної активності, сформованості інтелектуальних умінь, ступеня розвитку розумових процесів вольової і мотиваційної сфер залежить і рівень самоосвіти у людей. У зв'язку з цим вона виділяє кілька стадій:

найвищу – самоосвіта стає постійною життєвою потребою людини, безперервним процесом дослідницького характеру;

високу – систематична цілеспрямована самоосвіта на основі оволодіння технологією даного виду діяльності;

середню – ситуативна самоосвіта на тлі інтересу до знання, задоволення виниклої пізнавальної потреби;

низьку – спонтанна (позасистемна) самоосвіта часто під впливом зовнішніх обставин при відсутності належним чином розвиненої пізнавальної культури [2, с.31].

Музична освіта невіддільна від музичного самовиховання, є неперервним продовженням загальної освіти, актуалізує і активізує творчу діяльність людини.

Музичне самовиховання – процес цілеспрямованої музичної освіти, збагачення музичної культури, розвиток здібностей і якостей. Любов до музики викликає у старшокласників потребу у самовихованні, здатність розуміти музичне мистецтво, співпереживати, сприймати його з естетичною насолодою. Засобами музичного виховання є пізнавальна і виконавська музична діяльність, слухання музики. У справі музичного виховання провідна роль належить педагогічному процесові в загальноосвітніх школах, велике значення має вплив середовища, музичне оточення в родині.

Працюючи над системою самоосвіти та творчої особистості старшокласника, чільне місце відводили: індивідуальному підходу; зв'язку навчання з життєвим досвідом; формуванню мислення.

Варто зазначити, що самовиховання виступає як важливий засіб розвитку особистості тільки тоді, коли педагоги звертають належну увагу на його організацію і здатні грамотно його спрямовувати.

Особливу увагу педагоги повинні приділяти індивідуально-творчому підходу до особистості, що здійснюється у всіх формах організації навчально-виховного процесу і набуває особливого змісту при виконанні самостійних творчих завдань з музики (Е.Абдуллін).

Індивідуальний підхід обумовлює використання окремих методів, які дозволяють педагогу взяти до уваги особливості окремої особистості. Індивідуалізація навчання – це цілеспрямована система навчання, проектування особистості та здійснення її формування в навчально - виховному процесі [1, с.78]. Сутність індивідуального підходу полягає в тому, щоб залучити студентів до активної діяльності, що забезпечувало б виявлення та розвиток їхніх здібностей та можливостей, закріплення значущих якостей особистості, щоб допомогти розкрити для самого себе і для оточуючих те особливе, що в ньому приховано [1, с.77-78].

Педагогічне керівництво в процесі музичного виховання має своєрідний характер, оскільки вчитель повинен не тільки знати управлінські методи, а й володіти інформацією, яка цікавить старшокласників у музичній самоосвітній діяльності.

У ставленні вчителів до проблеми керівництва музичною самоосвітою спостерігаються дві тенденції. З одного боку, надмірно перебільшується складність управління, коли переплетіння різноманітних каналів і чинників впливу на учнів породжує сумніви щодо результативності педагогічних дій. З другого боку, підхід до вирішення складних і суперечливих завдань музичного виховання спрощується, керівництво музичним самовихованням зводиться до нав'язування учням певних стереотипів, власних поглядів та уподобань. В обох випадках недостатнє використання особистісного потенціалу старшокласників гальмує здатність до саморозвитку і самовдосконалення. Цей процес ускладнюється також тим, що значно розширилася сфера стихійного залучення особистості до музики, у побуті школярів став переважати спосіб супутнього її сприймання, що зумовило й відповідні напрями орієнтації дітей на розважальну музику.

Згідно з основними компонентами структури готовності до самоосвіти і самовиховання Н.Терещенко виділяє такі напрями діяльності педагога в процесі формування у школярів готовності до самоосвіти [7, с. 137]:

1) формування в особистості потреби у розширенні і поглибленні знань, прагнення до самоосвіти;

2) вироблення вмінь та навичок самостійної пізнавальної діяльності;

3) удосконалення вмінь застосовувати набуті шляхом самоосвіти знання у практиці суспільного життя, у подальшому пізнанні;

4) розвиток наукової точки зору на явища дійсності і формування на цій основі світоглядної позиції і поглядів [7, с. 137].

Важливу роль в процесі самовиховання і саморозвитку особистості відіграє педагогічне керівництво. Зміст і форми роботи педагога з організації самовиховання можуть бути найрізноманітнішими. Тут багато залежить від того, наскільки самі педагоги компетентні в питаннях самовиховання і його методів, в якій мірі вони ознайомлені з

науковою і популярною літературою з цієї проблеми, наскільки відповідально ставляться до виконання своїх педагогічних обов'язків.

Загалом організація педагогічного керівництва самоосвіти та самовиховання здійснюється за трьома основними напрямами:

- формування у особистості думки про необхідність і користь самовиховання та самоосвіти;
- надання допомоги особистості у з'ясуванні сутності самовиховання та самоосвіти, його методів і шляхів здійснення;
- практична допомога особистості в розробці програм самовиховання і їх реалізації.

У процесі організації музичної самоосвіти старшокласників виникає ще одна суттєва суперечність – між провідною роллю вчителя і самостійним характером музичної діяльності учнів, яка зумовлена рефлексивними здібностями і навичками. Гнучке керівництво і самостійна діяльність учнів почергово зумовлюють один одного. Завдяки контролю і самоконтролю самостійність учнів з кожним етапом зростає, поступово ускладнюється процес самозаглиблення у внутрішній світ особистості, здійснюється самоаналіз та самооцінка музично-естетичної культури. Основними характеристиками гнучкого керівництва музичним саморозвитком учнів є цілісність і завершеність циклу керівних впливів на основі єдності планування, організації, коригування і контролю за результатами самоосвіти.

Творчий підхід до музики передбачає різнобічну музично-пізнавальну діяльність старшокласника, під час якої він опановує різні аспекти процесу музичної самоосвіти (технології самовдосконалення).

Формування творчої самостійності як якості особистості в музично-самоосвітній діяльності потрібно розглядати в контексті постановки стратегічних цілей самоосвіти, розроблення плану вдосконалення власної особистості, вибору засобів, форм, способів діяльності, які забезпечують ефективність засвоєння музичних знань, застосування їх на практиці.

Слід зазначити, що самостійність в музичній самоосвіті пов'язана не тільки з пошуком, добором і послідовним засвоєнням певних знань, збагаченням слухового досвіду, вона виявляється в умінні активно й незалежно мислити, узагальнювати й порівнювати, розкривати основні сторони явища, яке вивчається, критично аналізувати свої дії (саморефлексія, самооцінка).

Отже, в музичній самоосвіті поряд із пізнавальним аспектом існує ще досить значний творчий аспект, який забезпечує активізацію механізмів розвитку творчого потенціалу старшокласників. У процесі цілеспрямованого розвитку самостійності як особистісної якості у старшокласників формується два головних уміння самоосвітньої діяльності: 1) творчо самостійно працювати; 2) самостійно удосконалювати власну особистість (індивідуальність).

Підготовка до музичної самоосвіти є ефективною тоді, коли старшокласники виявляють потребу в самостійному систематичному набутті нових музичних знань, розширенні музично-слухового досвіду, підвищенні рівня музичної ерудиції, а також оволодінні комплексом практичних умінь і навичок.

Самовиховання через музику розширює пізнання власного духовного світу особистості, сприяє здійсненню самоспостереження (емоції, почуття, уявлення, фантазії). Музичний твір виступає носієм емоційно-естетичної інформації у найбільш концентрованому вигляді, водночас через цю інформацію школярі пізнають морально-естетичні цінності, які закладені у творі. У процесі розвитку культури естетична інформація постійно змінюється, розширюється, збагачується. Кожна зустріч, навіть із відомим мистецьким твором видозмінює рівень знань людини, збагачує її досвід, поглиблює почуття, підвищує ступінь естетичного розвитку, дає можливість відкривати невідоме. У цьому й полягає пробудження в людині творчої наснаги, почуття нового. У повторних багаторазових зустрічах із визначними творами людина й сама помічає зміни у своєму естетичному єстві.

Доцільним, на нашу думку, є зроблений М.Сухомлиновою розподіл самостійних дій на мотиваційні (потреба, інтерес, активність) та операційні (оволодіння знаннями, вміннями та навичками, художньо-образне сприйняття; музично-естетична оцінка) [6].

Висновки... Таким чином учень, починає систематично працювати над собою, реалізовувати власну програму музичної самоосвіти та самовиховання, педагог допомагає учневі контролювати і корегувати результати своїх дій. Виховання старшокласників, організація самостійної музично-пізнавальної діяльності включає різні форми, методи і прийоми роботи, які сприяють підвищенню ефективності підготовки старшокласників до музичної самоосвіти і творчого діяльності особистості. Поступово зовнішній вплив педагога послаблюється, у той час як самостійність та ініціатива самого учня зростає.

Література

1. Вікторова М. В. Індивідуальний підхід як засіб підвищення якості знань учнів на уроках музики / М.В. Вікторова // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук, праць. – № 16 (Спец. випуск) Мистецько-педагогічна освіта (теорія, методи, технології). – 2006. – Ч. 1 / гол. ред Буряк В. К. – Кривий Ріг : КДПУ, 2006. – 372 с.
2. Галузінська М. Г. Самоосвіта – один із шляхів підвищення професійної майстерності педагога : навчально-методичний посібник / М.Г. Галузінська. – Чернівці : Зелена Буковина, 2004. – 92 с.

3. Погоріла І.О. Становлення виховних систем гімназій у контексті життєтворчості особистості : практико-орієнтовний посібник / І.О. Погоріла. – К. : унів. вид-во''Пульсари'', 2003. – 227 с.
4. Рогова О.В. Врахування специфіки змісту навчального матеріалу в процесі організації самостійної роботи студентів : автореф. дис. на здобуття... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки"/ О.В. Рогова .– Х., 1992. – 18 с.
5. Савченко О.Я. Стратегічні цілі: [Реформування заг. серед. освіти] / О.Я. Савченко // Освіта України. – 1997. – № 2/3. – С.4.
6. Сухомлинова М. В. Активизация познавательской деятельности студентов в процессе изучения музыкально-исполнительских дисциплін : автор. дис. ... канд. пед. наук. / М.В. Сухомлинова – Ташкент, 1990. – 19 с.
7. Терещенко Н. М. Формування у підлітків готовності до самоосвіти в умовах модульного навчання: Теорія навчання : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09. / Терещенко Наталя Миколаївна. – Херсон, 2000. – 247 с.
8. Фіцула М.М. Педагогіка : навч. посіб. / М.М. Фіцула. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 1999. – 192 с.

Анотація

У статті розглядаються питання творчої діяльності старшокласників у процесі музичної самоосвіти та самовиховання. Розкривається роль педагогічного керівництва як одного із факторів формування самостійності особистості.

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы творческой деятельности старшеклассников в процессе музыкального самообразования и самовоспитания. Раскрывается роль педагогического руководства как одного из факторов формирования самостоятельности личности.

Summary

The questions of creative activity of senior pupils in the process of musical self-education and self-upbringing have been studied. The role of pedagogical management as one of the factors of formation of personality's independence has been revealed.

Ключові слова: самоосвіта, самовиховання, творча діяльність старшокласників, педагогічне керівництво.

Ключевые слова: самообразование, самовоспитание, творческая деятельность старшеклассников, педагогическое руководство.

Key words: self-education, self-upbringing, creative activity of senior pupils, pedagogical management.

Подано до редакції 14.10.13.

УДК 37.018.7

© 2013

Липа Н.В.

ТЕХНОЛОГИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ТОЛЕРАНТНЫХ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ В ДЕТСКОМ ОЗДОРОВИТЕЛЬНОМ ЛАГЕРЕ

Постановка проблеми у загальному вигляді... В современном мире формирование толерантности подрастающего поколения является важнейшей задачей общества. Актуальность постановки и решения этой задачи обусловлена сложными глобальными проблемами, возникающими как в Украине, так и за рубежом. Как показывают результаты многочисленных исследований, особое влияние на формирование толерантных взаимоотношений младшего школьника оказывает детский коллектив, в том числе детского оздоровительного лагеря. Государственный заказ на усиление воспитательной деятельности, активизацию внешкольного образования, детского общественного движения способствует этому процессу. Как следствие, начались поиски новых приоритетов в содержании работы разнообразных детских временных коллективов, самостоятельно утверждающихся в поликультурном обществе.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми… Значимость реализации толерантности в современном образовании актуализировала появление целого ряда психолого-педагогических исследований, рассматривающих вопросы формирования отношения учащихся к ней как к социальной ценности (Б. Гершунский, В. Глебкин, О. Грива, О. Гуткин, Э. Койкова, М. Мириманова, Л. Семина), развития межэтнической и этнокультурной толерантности школьников (Р. Абдулкаримов, В. Гуров, З. Мубинова, Н. Магомедова, В. Тишков), технологии воспитания толерантности (А. Байбаков, Л. Байбородова, В. Ковальчук, В. Зозулин, Е. Стрельцова, Е. Швачко).

Целый ряд исследователей (Ю. Бураков, К. Волков, А. Газман, Т. Голиневич, И. Дербенев, В. Ижицкий, А. Цегельник, М. Коваль, Р. Литвак, С. Панченко, К. Радина, К. Травинин, С. Шмаков) отмечали факты интенсивного формирования временного коллектива в летнем лагере, что позволяет рассматривать его как своеобразную модель детского коллектива вообще, который предполагает становление общественных отношений человека с учетом его индивидуальности через включение в деятельность и общение (В. Андреев, Д. Белухин, Е. Бондаревска, В. Сериков, И. Якиманская); основные положения сотворчества взрослых и детей (А. Газман, И. Иванов, В. Пряникова, В. Сухомлинский); идеи развития личности, ее успешной социализации во временном объединении (А. Волохов, В. Ижицкий, Б. Куприянов, А. Мудрик, Р. Немов, М. Рижков, А. Цегельник, А. Шилик).